

Rada Fundacji:

Danuta Przywara - Przewodnicząca
Henryka Bochniarz
Janusz Grzelak
Ireneusz Cezary Kamiński
Witolda Ewa Osiatyńska
Andrzej Rzepliński
Wojciech Sadurski
Miroslaw Wyrzykowski

Zarząd Fundacji:

Prezes: Maciej Nowicki
Wiceprezes: Piotr Kładoczny
Sekretarz: Małgorzata Szuleka
Skarbnik: Lenur Kerymov
Członkini: Aleksandra Iwanowska

Warszawa, 9 września 2021 r.

874/2021/MG

**OPINIA PRZYJACIELA SĄDU
HELŚIŃSKIEJ FUNDACJI PRAW CZŁOWIEKA**

w sprawie oskarżonego Jarosława Mazanka

rozpatrywanej w postępowaniu zażaleniowym przez Sąd Okręgowy w Częstochowie

sygn. akt VII Kz 277/21

I. UWAGI WSTĘPNE

Amicus curiae – „opinia przyjaciela sądu” jest znaną w praktyce sądów zagranicznych, a także w Polsce, formą wyrażania przez organizacje pozarządowe opinii prawnej w postępowaniach sądowych w sprawach związanych z profilem działalności danej organizacji. „Opinia przyjaciela sądu” ma na celu przedstawienie szczególnego poglądu organizacji społecznej na sprawę rozpatrywaną przed sądem. Ma pomóc w kompleksowym rozpoznaniu sprawy, z uwzględnieniem argumentów oraz poglądów, które być może nie zostały podniesione przez strony w postępowaniu, a mają znaczenie z perspektywy celów statutowych organizacji społecznej.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka (dalej: „HFPC”, „Fundacja”) podejmuje się sporządzenia „opinii przyjaciela sądu” w sprawach, w których, naszym zdaniem, wymaga tego interes społeczny. Celem opinii nie jest przedstawianie nowych dowodów lub okoliczności faktycznych. W „opinii przyjaciela sądu” odnosimy się do ogólnych zasad ważnych z punktu widzenia przestrzegania standardów praw człowieka, gdy są one adekwatne w danym stanie faktycznym. Zadaniem „przyjaciela sądu” jest zwrócenie uwagi na różne aspekty sprawy w kontekście poszanowania Konstytucji, prawa międzynarodowego oraz w szczególności orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: „ETPC”, „Trybunał”).

HFPC jest organizacją pozarządową, której statutowym celem jest ochrona praw człowieka, w tym kontrola ich przestrzegania przez organy władzy publicznej w Polsce. Niniejsza sprawa ma istotne znaczenie z punktu widzenia celów statutowych HFPC. Nasz głos w niej jest podyktowany troską o przestrzeganie standardów swobody wypowiedzi, które uznaje się za fundamentalne prawo podstawowe, odgrywające kluczową rolę w demokratycznym społeczeństwie. Wyrażamy nadzieję, że Wysoki Sąd zechce wziąć pod rozwagę przedstawioną „opinię przyjaciela sądu”, dzięki czemu przyczyni się ona szerszemu interesowi publicznemu i tym samym będzie sprzyjała urzeczywistnieniu standardów ochrony praw człowieka w Polsce.

II. STAN FAKTYCZNY

Jarosław Mazanek to redaktor naczelny tygodników powiatowych Gazeta Myszkowska oraz Kurier Zawierciański. W okresie od 3 kwietnia 2017 r. do 1 marca 2019 r., na łamach Gazety Myszkowskiej oraz na stronie internetowej www.gazetamyszkowska.pl opublikował on szereg artykułów dotyczących oskarżycielki prywatnej [REDAKTOR], która jest sędzią [REDAKTOR] (obecnie delegowana do pełnienia funkcji w [REDAKTOR]). Na łamach wskazanych artykułów opisane zostały nieprawidłowości dotyczące prowadzonych przez oskarżycielkę prywatną spraw rodzinnych, a także formułowane były opinie dotyczące tych nieprawidłowości. Ponadto, oskarżony opisał okoliczność nieuprawnionego parkowania oskarżycielki prywatnej na miejscu dla osób z niepełnosprawnością, sugerując zasadność wszczęcia postępowania dyscyplinarnego w tej sprawie. Co więcej, na łamach artykułów, oskarżony wyrażał opinię, że oskarżycielka prywatna jest sędzią opowiadającą się po stronie „oboju dobrej zmiany”. W dniu 18 grudnia 2017 r. oskarżony dokonał też wpłaty na konto [REDAKTOR] na rzecz syna oskarżycielki prywatnej, w tytule przelewu zamieszczając wpis „5324 [REDAKTOR] darowizna na pomoc i ochronę zdrowia z prośbą do mamy, aby będąc Sędzią, przestała krzywdzić dzieci”, co stanowiło aluzję do opisywanych przez oskarżonego nieprawidłowości, do których miało dojść w sprawach rodzinnych prowadzonych przez oskarżycielkę prywatną.

W odpowiedzi na opisane działania, [REDAKTOR] w dniu 1 marca 2019 r. skierowała prywatny akt oskarżenia przeciw Jarosławowi Mazankowi, zarzucając mu popełnienie przestępstwa z art. 212 § 1 Kodeksu karnego (dalej: kk) w odniesieniu do ostatniego z czynów, t.j. dokonania przelewu o wskazanym tytule, oraz z art. 212 § 2 w zw. z art. 12 kk w odniesieniu do szeregu artykułów ukazujących się w Gazecie Myszkowskiej i na

portalu www.gazetamyszkowska.pl, dotyczących nieprawidłowości w orzekaniu oraz sprawy parkowania na miejscu dla osób z niepełnosprawnością. Dnia 8 kwietnia 2021 r. Sąd Rejonowy w Częstochowie wydał postanowienie o umorzeniu postępowania na podstawie art. 17 § 1 pkt. 2 Kodeksu postępowania karnego (dalej: kpk), t.j. negatywnej przesłanki procesowej w postaci braku znamion czynu zabronionego. Dnia 15 kwietnia 2021 r. oskarżycielka prywatna wniosła zażalenie na wskazane postanowienie Sądu Rejonowego w Częstochowie podnosząc, że materiał dowodowy w sprawie został oceniony w sposób wybiórczy oraz nieprawidłowo zinterpretowany.

Przedmiotowa sprawa nie jest jedyną, którą [REDAKTOWANE] zainicjowała przeciwko oskarżonemu. W Sądzie Okręgowym w Piotrkowie Trybunalskim toczy się obecnie proces o ochronę dóbr osobistych w związku z tymi samymi okolicznościami, które stały się przedmiotem bieżącej sprawy. Jak wskazano w postanowieniu o umorzeniu postępowania oraz zgodnie z doniesieniami medialnymi¹, także wcześniej oskarżycielka prywatna próbowała inicjować postępowanie karne względem oskarżonego, składając zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa do prokuratur w Częstochowie i Katowicach. Wedle doniesień medialnych jednak, w tych sprawach każdorazowo wydawano postanowienie o odmowie wszczęcia śledztwa.

III. OCENA PRAWNA

Kontekst sprawy, strategia SLAPP i ryzyko wystąpienia efektu mrożącego

Okoliczności bieżącej sprawy wskazują na potrzebę rozpoczęcia oceny prawnej stanu faktycznego od zwrócenia uwagi na zjawisko określane jako SLAPP (ang. Strategic Lawsuit Against Public Participation; strategiczne działanie prawne przeciwko partycypacji społecznej). Termin ten ukuty został jeszcze w latach '80 ubiegłego wieku, jednak niedawno stał się on obiektem wzmożonego zainteresowania doktryny oraz instytucji Unii Europejskiej². SLAPP to forma swego rodzaju odwetu w postaci wzmożonych działań prawnych wymierzonych w dziennikarzy, sygnalistów, pracowników naukowych czy organizacje pozarządowe, stosowana,

¹ M. Mamoń, *Sędzia "dobrej zmiany" z Myszkowa nęka dziennikarza. Donosi do prokuratury, kieruje pozwy do sądów*, wyborcza.pl Częstochowa 2021 (dostęp: 02.09.2021 r.).

² Zob. m.in. obszerny raport opracowany z funduszy Parlamentu Europejskiego, na łamach którego rekomenduje się przyjęcie dyrektywy anty-SLAPP: Parlament Europejski, *The Use of SLAPPs to Silence Journalists, NGOs and Civil Society*, 2021, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/694782/IPOL_STU\(2021\)694782_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/694782/IPOL_STU(2021)694782_EN.pdf) (dostęp: 02.09.2021 r.).

gdy podmioty te nagłaśniają nieprawidłowości związane z funkcjonowaniem instytucji lub osób związanych z szeroko rozumianym kręgiem władzy albo też wpływowych osób prywatnych³. Celem tego rodzaju działań jest wymuszenie zaprzestania krytyki poprzez zastraszenie oraz zaangażowanie przeciwnika w spór prawny z jednostką dysponującą nieporównywalnie większymi zasobami, w tym, nierzadko, mającą oparcie w strukturach władzy. Innymi słowy, istotą SLAPPu jest przeniesienie dyskusji politycznej na poziom prawny w celu uciszenia krytyki⁴, przy czym kwestia samego rezultatu procesu często ma charakter drugorzędny. W pierwszej mierze chodzi bowiem o długotrwałe zaangażowanie przeciwnika oraz jego finansowe czy też emocjonalne wyczerpanie na skutek wzmożonej litygacji, co też w dłuższym horyzoncie czasowym wywoływać ma tzw. efekt mrozący zarówno u przeciwnika procesowego, jak i osób trzecich⁵. Efekt ten wzmagają zainicjowanie kilku odrębnych postępowań przeciwko tej samej osobie w krótkim okresie.

HFPC pragnie zwrócić uwagę Sądu na możliwość wystąpienia tzw. efektu mrożącego (ang. *chilling effect*) na skutek bieżącej sprawy. Konsekwencją efektu mrożącego jest powstrzymanie się przez uprawnionego przed czynieniem użytku z własnych praw, ze względu na obawy przed koniecznością ich wyczerpującej (psychicznie i nierzadko materialnie) obrony przed sądem. Obawy przed wystąpieniem efektu mrożącego na skutek przedmiotowej sprawy są tym większe, że oskarżony zmuszony jest bronić swego prawa do wolności wypowiedzi równolegle także w sprawie cywilnej, a ponadto oskarżycielka prywatna próbowała uprzednio inicjować postępowania karne dotyczące wcześniejszych jego wypowiedzi. Wydaje się, że kwestia ta została dostrzeżona przez Sąd Rejonowy, który w uzasadnieniu do postanowienia o umorzeniu postępowania stwierdził, że odpowiedniejszą drogą ochrony praw oskarżycielki prywatnej jest w przedmiotowej sprawie proces cywilny, który został już wszczęty. W obliczu powyższego, pragniemy zwrócić uwagę Sądu na potencjalnie negatywne konsekwencje dalszego trwania postępowania karnego w bieżącej sprawie, szczególnie wobec równoległego trwającego postępowania cywilnego oraz prób zainicjowania postępowań karnych względem oskarżonego przez oskarżycielkę prywatną także w przeszłości. Zakończenie postępowania karnego na wczesnym etapie to kluczowy element, który może przyczynić się do

³ P. Bárd *et al.* *SLAPP in the EU context*, Academic Network on European Citizenship Rights 2020, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/ad-hoc-literature-review-analysis-key-elements-slapp_en.pdf (dostęp: 02.09.2021 r.), s. 4.

⁴ Parlament Europejski, *op. cit.*, s. 8.

⁵ Dunja Mijatović, *Time to take action against SLAPPs*, Rada Europy 2020, <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/time-to-take-action-against-slapps> (dostęp: 08.09.2021 r.); P. Bárd *et al.*, *op. cit.*, s. 4.

zminimalizowania negatywnych skutków taktyki SLAPP (w szczególności, długotrwałego drenowania zasobów i sił psychicznych tych, względem których jest stosowana) a w dłuższej perspektywie, do zmniejszenia zachęt do posługiwania się tym instrumentem w przyszłości⁶. Zniechęcenie do stosowania taktyki SLAPP podmiotów potencjalnie tym zainteresowanych byłoby zaś ze wszech miar korzystne z punktu widzenia wolności mediów oraz standardów prowadzenia debaty publicznej.

Wolność wypowiedzi jako fundament ustroju demokratycznego

Niezależnie od powyższego, HFPC pragnie zwrócić uwagę Wysokiego Sądu na standardy wolności wypowiedzi, które znajdują zastosowanie do bieżącej sprawy. Wolności tej należy przypisać fundamentalne znaczenie dla funkcjonowania ustrojów demokratycznych, co też znajduje pełne odzwierciedlenie w polskim systemie prawnym. Swoboda wypowiedzi jest zagwarantowana zarówno przez Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej (art. 54), jak i Europejską Konwencję Praw Człowieka (art. 10; dalej: „EKPC”, „Konwencja”). Art. 54 ust. 1 Konstytucji stanowi, iż: „każdemu zapewnia się wolność wyrażania swoich opinii oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji”. Zgodnie z art. 10 ust. 1 EKPC: „każdy ma prawo do wolności wyrażania opinii. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe. Niniejszy przepis nie wyklucza prawa Państw do poddania procedurze zezwoleń przedsiębiorstw radiowych, telewizyjnych lub kinematograficznych”. Treść art. 10 EKPC należy interpretować w świetle orzecznictwa ETPC, który wielokrotnie podkreślał, że „swoboda wypowiedzi jest warunkiem nie tylko rozwoju społeczeństwa demokratycznego, ale także możliwości samorealizacji jednostki”⁷. Dało to podstawę do wyróżnienia w doktrynie indywidualnego i zbiorowego aspektu wolności wypowiedzi. Pierwszy wymiar odnosi się bezpośrednio do autonomii i wolności przysługującej każdemu człowiekowi od momentu urodzenia. W wymiarze zbiorowym natomiast, wolność wypowiedzi uznawana jest za warunek *sine qua non* prawidłowego funkcjonowania pluralistycznych społeczeństw państw demokratycznych⁸. W ramach tego drugiego aspektu znaczenie kluczowe ma zaś działalność mediów, funkcjonujących w warunkach wolności i pluralizmu, co w Konstytucji RP zostało podniesione do rangi zasady ustrojowej (art. 14). Tylko przy spełnieniu wymogu wolności i pluralizmu mediów, mogą one pełnić funkcję kontrolną wobec władzy

⁶ P. Bárd *et al.*, *op. cit.*, s. 26-27.

⁷ Wyrok ETPC z 7 grudnia 1976 r. w sprawie *Handyside p. Wielkiej Brytanii*, skarga nr 5493/72.

⁸ W. Brzozowski, A. Krzywoń, M. Wiącek, *Prawa człowieka*, Warszawa 2019, s. 224.

publicznej, realizującą się w określaniu mediów mianem tzw. publicznego stróża (ang. *public watchdog*).

Wolność wypowiedzi nie ma jednak charakteru absolutnego i może być ograniczona przy spełnieniu trzech przesłanek z art. 10 ust. 2 EKPC. Po pierwsze, możliwość ingerencji musi być przewidziana przez prawo krajowe (jest to tzw. kryterium legalności formalnej). Po drugie, ingerencja musi być konieczna w demokratycznym społeczeństwie (kryterium konieczności). Po trzecie, ograniczenie może mieć miejsce jedynie, jeżeli służy ochronie wyraźnie wskazanych przez art. 10 ust. 2 dóbr lub interesów (kryterium celowości)⁹. Należą do nich między innymi zapewnienie bezpieczeństwa publicznego, zapobieżenie zakłócaniu porządku publicznego oraz ochrona dobrego imienia oraz praw innych osób. Z punktu widzenia przedmiotowej sprawy szczególne znaczenie należy przypisać ostatniemu z kryteriów, jako że dobrem chronionym przez art. 212 kk jest dobre imię i zaufanie społeczne potrzebne dla danego stanowiska, zawodu lub rodzaju działalności.

Wydaje się bezspornym, że w przedmiotowej sprawie, stwierdzenie sprawstwa i winy oskarżonego będzie ingerencją w jego prawo do swobody wypowiedzi. Niewątpliwie też, możliwość dokonania takiej interwencji jest przewidziana przez polskie prawo, na mocy choćby art. 212 kk, na którym oparty jest akt oskarżenia. W związku z koniecznością dokonania oceny pozostałych kryteriów dopuszczalności ingerencji w wolność wypowiedzi oskarżonego, pragniemy zwrócić uwagę Sądu na następujące standardy szczegółowe, znajdujące odzwierciedlenie w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Rola mediów w społeczeństwach demokratycznych oraz szeroki zakres ochrony wypowiedzi o charakterze dziennikarskim

W ramach wspomnianego już wyżej zbiorowego aspektu wolności wypowiedzi, przez który realizuje się nieskrępowana debata publiczna, szczególne znaczenie przypisać należy działaniom mediów, których zasadniczą funkcją jest podejmowanie tematów społecznie ważnych oraz ujawnianie nieprawidłowości życia publicznego. Elementem pojawiającym się regularnie w orzeczeniach Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dotyczących spornych wypowiedzi dziennikarskich, jest odwołanie się do znaczenia wolnych mediów w społeczeństwach demokratycznych oraz ich roli jako czynnika kontrolnego władzy – tzw.

⁹ I.C. Kamiński, *Ograniczenia swobody wypowiedzi dopuszczalne w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Analiza krytyczna*, 2010, LEX.

stróża publicznego (ang. *public watchdog*) – którego zadaniem i obowiązkiem jest dostarczanie społeczeństwu informacji o kwestiach mających publiczne znaczenie, przy zachowaniu standardów dziennikarskiej rzetelności¹⁰. Dodatkowo, obowiązkowi informowania społeczeństwa o sprawach publicznych przez prasę, odpowiada prawo samego społeczeństwa do otrzymywania takich informacji¹¹. W związku z tym, muszą istnieć szczególnie istotne powody przemawiające za ingerencją w wolność wypowiedzi o charakterze dziennikarskim¹². Prowadzi to do wniosku, że prasa w społeczeństwach demokratycznych powinna być szczególnie chroniona przed ingerencją w wolność wypowiedzi, ze względu na swą kluczową rolę dla właściwego funkcjonowania tychże społeczeństw.

Powyższa konstatacja ma tym większe znaczenie w odniesieniu do prasy lokalnej, która bardzo często stanowi jedyny mechanizm kontroli lokalnych polityków, biznesmenów a także innych osób czy jednostek organizacyjnych w różny sposób powiązanych z kręgiem władzy. To dzięki prasie lokalnej mieszkańcy mają dostęp do informacji ważkich z punktu widzenia lokalnej społeczności, którymi jednak nie interesują się media ogólnopolskie. Dodatkowo, lokalne redakcje, niedysponujące zasobami choćby porównywalnymi z mediami działającymi na szczeblu ogólnokrajowym, są znacząco bardziej podatne na działanie efektu mrożącego, czy też taktykę SLAPP. Najczęściej nie dysponują one bowiem środkami pieniężnymi ani też zespołami prawników, które umożliwiałyby prowadzenie długoletnich sporów sądowych z wielokrotnie potężniejszymi przeciwnikami procesowymi.

Szerokie granice wypowiedzi w sprawach publicznych

Wolność wypowiedzi jest prawem o tyle szczególnym, że zakres jego ochrony podlega różnicowaniu w zależności od różnorodnych czynników, w tym od przedmiotu wypowiedzi oraz statusu podmiotu, do którego wypowiedź się odnosi¹³. W tym kontekście, nie budzi wątpliwości zarówno w orzecznictwie jak i w doktrynie, że najsilniejszą ochronę należy przypisać wypowiedzi politycznej lub odnoszącej się do spraw publicznych. Podwyższony standard ochrony przyznawany jest zatem każdemu, kto zabiera głos w sprawach istotnych choćby dla części danej zbiorowości¹⁴. Istotne przy tym, że wypowiedź nie musi dotyczyć bezpośrednio sfery polityki. Z analogicznej ochrony do wypowiedzi politycznej korzystają bowiem

¹⁰ Zob. m.in. wyrok ETPC z 23 października 2012 r. w sprawie *Jucha i Żak p. Polsce*, skarga nr 19127/06.

¹¹ *Ibidem*; wyrok ETPC z 20 maja 1999 r. w sprawie *Bladet Tromsø p. Norwegii*, skarga nr 21980/93.

¹² Wyrok ETPC z 23 maja 1993 r. w sprawie *Oberschlick p. Austrii*, skarga nr 11662/85, par. 58.

¹³ W. Brzozowski, A. Krzywoń, M. Wiącek, *op.cit.*, s. 226.

¹⁴ *Ibidem*; wyrok ETPC z 26 kwietnia 1979 r. w sprawie *Sunday Times p. Wielkiej Brytanii*, skarga nr 6538/74.

wypowiedzi, którym można przypisać publiczne znaczenie¹⁵. ETPC wymaga, by publiczne znaczenie wypowiedzi zostało dostrzeżone i uwzględnione przez organy krajowe, nie pozostawiając im w tym zakresie zbyt szerokiego marginesu oceny¹⁶.

Warto zauważyć, że ETPC wskazał już, w sprawie *Marian Maciejewski przeciwko Polsce*, że nieprawidłowości w wymiarze sprawiedliwości niewątpliwie stanowią kwestię o istotnym znaczeniu publicznym, zaś „prasa jest jednym ze środków, za pomocą których politycy oraz opinia społeczna mogą sprawdzić, czy sędziowie wypełniają swoje trudne obowiązki w sposób zgodny z celem leżącym u podstawy powierzonego im zadania”¹⁷. Trybunał wskazał też, że „nieprawidłowości w funkcjonowaniu wymiaru sprawiedliwości należą do spraw leżących w interesie publicznym i mogą być, w granicach prawa, dyskutowane przez dziennikarzy lub inne osoby zaangażowane w debatę publiczną”¹⁸. ETPC w cytowanej sprawie uznał, że doszło do nieuprawnionej ingerencji w prawo przewidziane przez art. 10 EKPC w odniesieniu do dziennikarza, którego skazano za zniesławienie w związku z artykułami, w których posłużył się wyrażeniami "złodzieje w wymiarze sprawiedliwości" oraz "mafijny układ prokuratorsko-sędziowski" w odniesieniu do pracowników konkretnego sądu.

W kontekście powyższego, HFPC pragnie zwrócić uwagę Sądu na konieczność dokonania wyważonej oceny treści wypowiedzi oskarżonego. W ocenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, w debacie dotyczącej spraw o znaczeniu publicznym dopuszczalne jest posługiwanie się pewną dozą przesady, czy nawet prowokacji, do opisu krytykowanych zjawisk¹⁹. Istotne przy ocenie dopuszczalności treści wypowiedzi jest to, czy służyła ona krytyce danej osoby czy zjawiska, czy też miała na celu jedynie bezproduktywną obrazę²⁰. W pierwszym wypadku, Trybunał dopuszcza posługiwanie się wypowiedziami dosadnymi, ironicznymi, a w pewnych okolicznościach nawet funkcjonującymi w przestrzeni publicznej jako obraźliwe²¹. Warto też zwrócić uwagę, że Trybunał, oceniając tego rodzaju sprawy, każdorazowo zaleca badanie szerszego kontekstu wypowiedzi, nie poprzestając na ocenie jedynie poszczególnych fragmentów²².

¹⁵ Wyrok ETPC z 10 lutego 2009 r. w sprawie *Eerikäinen i inni p. Finlandii*, skarga nr 3514/02.

¹⁶ Wyrok ETPC z 25 czerwca 1992 r. w sprawie *Thorgeir Thorgeirson p. Islandii*, skarga nr 13778/88.

¹⁷ Wyrok ETPC z 13 stycznia 2015 r. w sprawie *Marian Maciejewski p. Polsce*, skarga nr: 34447/05.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Wyrok ETPC z 7 listopada 2006 r. w sprawie *Mamere p. Francji*, skarga nr 12697/03.

²⁰ Wyrok ETPC z 27 maja 2003 r., *Skalka p. Polsce*, skarga nr 43425/98.

²¹ Wyrok ETPC z 1 lipca 1997 r. w sprawie *Oberschlick p. Austrii*, skarga nr 20834/92.

²² *Ibidem*, par. 75; wyrok ETPC z 18 września 2012 r. w sprawie *Lewandowska-Malec p. Polsce*, skarga nr 39660/07.

Twierdzenia o faktach a opinie w kontekście przestępstwa zniesławienia oraz standardy rzetelności dziennikarskiej

W ocenie HFPC, istotnego znaczenia w przedmiotowej sprawie nabiera ocena charakteru inkryminowanych wypowiedzi oskarżonego, zarówno tych wyrażonych na łamach spornych artykułów, jak i tej w tytule przelewu na rzecz [REDAKTOWANE]

[REDAKTOWANE] W podobnych sprawach bowiem, należy każdorazowo stosować rozróżnienie na wypowiedzi o faktach i opinie. Zgodnie z poglądami wyrażanymi w doktrynie i orzecznictwie (w tym w orzecznictwie Sądu Najwyższego i Trybunału Konstytucyjnego), zarzut naruszenia art. 212 k.k., by mógł być uznany za relewantny w świetle brzmienia przepisu, musi dotyczyć określonych faktów, nie może zaś ograniczać się wyłącznie do opinii²³. Rozumowanie takie ma swe zakorzenie w art. 213 k.k., który zawiera kontratyp, wyłączający przestępność czynu z art. 212 k.k. w sytuacji, gdy czyniony zarzut jest prawdziwy. Opinia natomiast nie może być oceniana w kategoriach prawdy bądź fałszu i jako taka nie wchodzi w zakres wypowiedzi relewantnych z punktu widzenia art. 212.

Zalecenie, aby każdorazowo badać charakter danej wypowiedzi, aby stwierdzić, czy dotyczy ona faktów, czy też stanowi opinię, wynika z ugruntowanego orzecznictwa ETPC²⁴. Trybunał zwraca uwagę na to, że samo zaniechanie dokonania takiej analizy może narazić sąd krajowy na zarzut naruszenia wolności słowa²⁵. Jednocześnie o dopuszczalności sądu wartościującego decyduje przede wszystkim to, czy został oparty na „dostatecznej podstawie faktycznej” (ang. *sufficient factual basis*), przy czym w sprawach mających istotne publiczne znaczenie wystarczy wykazanie jedynie „niewielkiej podstawy faktycznej” (ang. *slim factual basis*)²⁶.

W związku z powyższym, HFPC pragnie zwrócić uwagę Sądu na konieczność dokonania poprawnej kwalifikacji inkryminowanych wypowiedzi oskarżonego. W przypadku uznania tych wypowiedzi za opinie odnoszące się do spraw mających publiczne znaczenie,

²³ J. Raglewski [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Część II. Komentarz do art. art. 212-277d*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017, Lex; L. Gardocki, *Europejskie standardy wolności wypowiedzi a polskie prawo karne*, PIP 1993, z. 3, s. 17, P. Hofmański, J. Satko, *Przestępstwa przeciwko czci*, s. 26; postanowienie Sądu Najwyższego z 17.08.2016 r., IV KK 53/16 (zob. również aprobowując: A. Błachnio-Parzych, *Prawo do krytyki jako okoliczność wyłączająca odpowiedzialność karną za zniesławienie. Glosa do wyroku SN z dnia 15 września 2016 r., II KK 95/16*, PiP 2019, nr 12, s. 148-155); wyrok Sąd Apelacyjny w Poznaniu z 15.09.2020 r., II AKo 83/20; wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 12.05.2008 r., SK 43/05, OTK-A 2008, nr 4, poz. 57, pkt. 7.4.

²⁴ Wyrok ETPC z 8 lipca 1986 r. w sprawie *Lingens p. Austrii*, skarga nr 9815/82.

²⁵ Wyrok ETPC z 1 lipca 1997 r. w sprawie *Oberschlick p. Austrii*, skarga nr 20834/92.

²⁶ Por. wyrok ETPC z 25 stycznia 2007 r. w sprawie *Arbeiter p. Austrii*, nr skargi 3138/04; wyrok ETPC z 12 lipca 2001 r. w sprawie *Feldek p. Słowacji*, nr skargi 29032/95; wyrok ETPC z 27 lutego 2001 r. w sprawie *Jerusalem p. Austrii*, nr skargi 26958/95.

należy dokonać oceny, czy opinie te miały choćby niewielkie oparcie w faktach. Przy analizie podstawy faktycznej opinii zaś, podobnie jak przy analizie samych wypowiedzi o faktach, dochodzą z kolei do głosu standardy dziennikarskiej rzetelności, których dochowanie ma decydujące znaczenie dla zdeterminowania, czy dane twierdzenie zasługuje na ochronę w ramach art. 10 EKPC.

Podstawowym z wymogów stawianych przez ETPC dziennikarzom, jest obowiązek weryfikowania twierdzeń, które mogą mieć charakter zniesławiający²⁷. Prawdziwe twierdzenie o faktach w sprawie o znaczeniu publicznym co do zasady zawsze zwalnia dziennikarza z odpowiedzialności, jednak może się zdarzyć, że dziennikarz, działając w dobrej wierze i zgodnie ze standardami dziennikarskiej rzetelności, mimo wszystko minął się z prawdą. Do oceny tego rodzaju sytuacji, w cytowanej już sprawie *Marian Maciejewski przeciwko Polsce*, Trybunał przytoczył następujące kryteria dziennikarskiej rzetelności, w oparciu o które powinna być dokonywana ocena zasadności interwencji państwa w wolność wypowiedzi dziennikarskiej:

- autorytet źródła, na podstawie którego sformułowano dany zarzut;
- okoliczność, czy przed publikacją została przeprowadzona dostateczna ilość badań;
- okoliczność, czy dana publikacja posługiwała się odpowiednio wyważonym tonem;
- okoliczność, czy osoby, których wypowiedzi dotyczyły, otrzymały możliwość „obrony” (czy miały możliwość wypowiedzieć się w sprawie będącej przedmiotem publikacji).

Jednocześnie, w orzecznictwie ETPC zwraca się uwagę, że sądy krajowe nie powinny stosować nadmiernie rygorystycznych wymogów rzetelności dziennikarskiej, gdyż mogłoby to zniechęcić dziennikarzy do należytego informowania społeczeństwa²⁸, zaś standard rzetelności, w szczególności zaś poziom rzetelności źródeł, powinien być oceniany w rygorze proporcjonalnym do wagi formułowanego zarzutu²⁹. Należy też mieć na uwadze, że dziennikarze mają do dyspozycji ograniczone środki w zakresie ustalania faktów i nie można porównywać ich z tymi dostępnymi np. organom ścigania³⁰. Powyższe zdaje się

²⁷ Wyrok ETPC z 13 stycznia 2015 r. w sprawie *Marian Maciejewski p. Polsce*, skarga nr 34447/05.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Wyrok ETPC (Wielka Izba) z 20 maja 1999 r. w sprawie *Blaadet Tromsø p. Norwegii*, *op. cit.*

³⁰ Zob. uchwałę 7 sędziów SN z dnia 18 lutego 2005 r. (sygn. akt III CZP 53/04), publ. OSNC 2005, nr 78, poz. 114.

dotyczyć szczególnie mediów o zasięgu wyłącznie lokalnym, takich jak Gazeta Myszkowska czy Kurier Zawierciański.

IV. WNIOSKI

W ocenie HFPC, kluczowego znaczenia w przedmiotowej sprawie nabiera jej kontekst i okoliczności, w postaci prowadzenia szeroko zakrojonej litygacji przez oskarżycielkę prywatną przeciw oskarżonemu. Sytuacja ta nosi w istocie znamiona wysoce niepożądanego dla pluralizmu debaty publicznej taktyki SLAPP, obliczonej na uciszenie głosu krytycznego względem nieprawidłowości dostrzeżonych w lokalnym wymiarze sprawiedliwości. W tej sytuacji pragniemy zwrócić uwagę Sądu na potencjalnie niekorzystne konsekwencje dalszego trwania postępowania karnego w przedmiotowej sprawie, bez względu na jego ostateczny rezultat. Istotą strategii SLAPP jest bowiem nie tyle doprowadzenie do skazania i ukarania przeciwnika, co przede wszystkim zaangażowanie go w długotrwały spór prawny na wielu polach.

Co więcej, w bieżącej sprawie znajdują zastosowanie ogólne standardy dotyczące wolności wypowiedzi oraz, w szczególności, standardy ochrony wypowiedzi o charakterze dziennikarskim. W ocenie HFPC, już samo przyjęcie, że inkryminowane wypowiedzi miały charakter opinii, wykluczałoby przestępstwo określone w art. 212 kk, ze względu na przyjętą w orzecznictwie i doktrynie zasadę, że opinie nie stanowią wypowiedzi relewantnych w świetle tego przepisu. Do zbadania zaś dopuszczalności spornych wypowiedzi o faktach, zastosowanie winny znaleźć opracowane przez ETPC kryteria dziennikarskiej rzetelności. Co więcej, przy ocenie postępowania oskarżonego powinno wziąć się pod uwagę kwestię przedmiotu inkryminowanej wypowiedzi, który implikuje znaczące podwyższenie standardu ochrony. Uznać bowiem należy, że wypowiedź, której dotyczy postępowanie, dotyczyła spraw o istotnym znaczeniu publicznym, ważnych z punktu widzenia lokalnej zbiorowości. Ponadto, HFPC pragnie podkreślić, że sam język wykorzystany w inkryminowanych wypowiedziach oskarżonego, biorąc pod uwagę standard wypracowany w orzecznictwie ETPC, nie był bezproduktywnie obraźliwy ani wulgarny i znajdował oparcie w publicznie wiadomych faktach. Liczymy również, że Wysoki Sąd weźmie pod uwagę szerokie granice dopuszczalnej wypowiedzi prasowej, a także znaczenie prasy lokalnej w pełnieniu funkcji kontrolnej wobec władzy, co też pociąga za sobą konieczność szczególnej ochrony przed ingerencją w wolność wypowiedzi lokalnych dziennikarzy.

Wyrażamy nadzieję, że zawarte w niniejszej opinii spostrzeżenia odnoszące się do standardów przestrzegania praw człowieka okażą się pomocne Wysokiemu Sądowi przy analizie i ocenie omawianej sprawy. Pragniemy jednocześnie zwrócić uwagę, że praktyka sądów krajowych sprzeczna z wytycznymi ETPC może narazić władze państwa na skargi do Trybunału i w konsekwencji na odpowiedzialność odszkodowawczą, wynikającą z naruszenia przepisów Konwencji.

W imieniu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka,

Helsińska Fundacja Praw Człowieka
WICEPREZES ZARZĄDU

Piotr Kładoczny